Psikanalitik Bakış Açısıyla Sanat, Sanatçı ve Yazma Dürtüsü

Art, Artist and Writing Motive From the Psychanalytical Perspective

Mustafa KARABULUT

Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Prof. Dr., Adiyaman University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature
mkarabulut@adiyaman.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-6259-0868

Atıf / *Citaton*

Karabulut, Mustafa (2020), "Psikanalitik Bakış Açısıyla Sanat, Sanatçı ve Yazma Dürtüsü", *Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi – Journal of Turkish Culture and Civilization Researches*. 1 (2), (Aralık – December), 12-19.

Makale Bilgisi / *Article Information*

Makale Türü–*Article Type*: Araştırma Makalesi/*Research Article*
Geliş Tarihi-*Recieved Date* : 21.06.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 26.10.2020
Yayın Tarihi-*Date Published* : 30.12.2020

İntihal / *Plagiarism*

This artical was checked by turnitin programında bu makale taranmıştır.

Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi – *Journal of Turkish Culture and Civilization Researches*
TÜRKÜM Dergisi-2, Aralık 2020
https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkolojiarastirmalari

Psikanalitik Bakış Açısıyla Sanat, Sanatçı ve Yazma Dürtüsü

Art, Artist and Writing Motive From the Psychanalytical Perspective

Mustafa KARABULUT

Özet

İnsanoğlu dünyada var olduğu andan itibaren bir şeyler yapma isteği ve zorunluluğu içerisinde olmuştur. Kişi, bir taraftan hayatta kalmak için açlık, hastalık ve soğukla mücadele ederken diğer taraftan ise bir şeyler üretmenin peşinde olmuştur. Bu üretimi "yaratıcılık" tabiriyle de algılayan birey, sanatın varlığını keşfeder. Sanatın varlığı kâinatın her yapı taşında kendisini gösterir. İnsanoğlu, yapısında var olan potansiyeli kullanarak birçok sanat eseri oluşturmuştur. Birey, her ne kadar üretim faaliyetlerini genelde bilinçli yapsa da bir kısmını ise bilinçdışı ve bilinçaltı yönleri ile gerçekleştirir. Yazma eylemi, her ne kadar bilinçli bir karaktere sahip olsa da bireyin bilinçdışı yönleri ile dürtülerinin dışa vurumu da olabilir. Yazma dürtüsü sanatçıyı veya yazarı harekete geçiren çok güçlü bir dürtüdür. Yazmak, zamanla kişi için bir yaşama biçimi halini alır. Yazar, yazmadığında kendisini huzursuz eden bir şeyler olduğunu hisseder. Psikanalizde sanatçının eserlerini oluşturmasında sadece bilincin değil bilinçdışı ve dürtülerin de etkisi olduğu ifade edilir. Bu yazıda Sait Faik Abasıyanık, Orhan Pamuk ve Necip Fazıl Kısakürek'ten örnekler verilerek sanatçıyı yazma konusunda harekete geçiren hususlar üzerinde durulacak. Bu makalede amaç, psikanalitik değerlendirmeler yaparak yazma eylemini sanat, sanatçı ve yazma dürtüsü bağlamında irdelemektir.

Anahtar sözcükler: Sanat, sanatçı, psikanaliz, yaratıcılık, yazma dürtüsü.

Abstract

Human beings have been willing and obliged to do something from the moment they exist in the world. On the one hand, he struggled to produce something while struggling with hunger, disease and cold to survive. Perceiving this production with the term "creativity", the individual discovers the existence of art. The existence of art shows itself in every building block of the universe. Mankind has created many works of art using the potential existing in its structure. Although the individual generally does her production activities consciously, she realizes some of them with her unconscious and subconscious aspects. Although the act of writing has a conscious character, it can also be an expression of the individual's unconscious aspects and impulses. The urge to write is a very strong impulse that drives the artist or writer. Writing becomes a way of life for the person over time. When the writer does not write, he feels that there is something that makes him uneasy. In psychoanalysis, it is stated that not only consciousness but also unconscious and impulses have an effect on the creation of the artist's works. In this article, examples from Sait Faik Abasıyanık, Orhan Pamuk and Necip Fazıl Kısakürek will be given, and the issues that motivate the artist to write will be discussed. The purpose of this article is to examine the act of writing in the context of art, artist and writing impulse by making psychoanalytic evaluations.

Keywords: Art, artist, psychoanalytıcal perspectıve, creativity, the urge to write.

GİRİŞ

İnsanlar, sürekli iç dünyalarındaki arzu, heves, bilgi, birikim vb. durumları bir şekilde dışa yansıtma gayreti içerisinde olmuşlardır. Bununla beraber dışa aktaramadıkları trajik ve bunaltılı yapıları onların hastalıklarla karşılaşmasına sebep olmuştur. Bu durumu en iyi örnekleyen husus sanat ile sanatçı ilişkisidir.

Sanat, insanın bir faaliyet veya etkinlik çerçevesinde bir işin yapılması hususunda çeşitli yöntemlerin, kuralların bilgilerin tümüne denir. Sanatsal etkinlik; bazı düşüncelerin, amaçların, duyguların, durumların ya da olayların, deneyimlerden yararlanarak, beceri ve düş gücü kullanarak ifade edilmesidir (Bozkurt, 1995: 15). Sanat, bir iletişim aracı olmakla beraber bireyin üretici gücünü de ortaya koyar.

Sanatçı ile yapıtı arasında genellikle dışarıdan net olarak görülemeyen bir ilişki vardır. Hatta sanat, sanatçı ve yaratıcılık arasında farklı boyutlarda ilişki vardır. Sanatta yaratıcılık derken, metafizik veya dini anlamdaki "yoktan var etmek" anlamı düşünülmemelidir. Sanatta yaratıcılık algı yetisi üzerine bir düşleme, bir imleme yetisi katabilmek, bunun için de sezgi gücünü kullanabilmek demektir (Erinç, 1998: 83). Sanatta yaratıcılığın ortaya çıkışı, beslendiği kaynaklar, yapıta yansıması vb. hususlar üzerinde kesin ifadeler kullanmak zordur.

Sanatçı, bütün melekelerini, yaratıcılık özelliğini kullanarak varlığın boyutlarını zorlar (Karabulut, 2019: 60). Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud, yaratıcılığın kökeninde bilinç dışının öneminden söz eder. Sanatçının yapı itibarıyla içe dönük ve nevroza yakın olduğunu ifade eden Freud, sanat yapıtlarının bir "yüceltme" ürünü olduğunu söyler. Ona göre sanatçı, gerçekleşmesi mümkün olmayan güçlü içgüdüsel gereksinimlerini doyuramadığından gerçeklikten uzaklaşır ve ilgisini, libidosunu ve fantezilerini yapıtında açığa çıkarır (Freud, 1979: 193).

Psikanalitik Açıdan Sanat, Sanatçı ve Yazma Dürtüsü

Dürtü, organizmanın uyarılmış hali olup biyolojik ve psikolojik ihtiyaçların karşılanmasında itici bir kuvvettir. Yazma işi, sadece duygu, düşünce ve hayalleri ifade etmek için yapılmaz, aynı zamanda bir "dürtü" meselesidir. Bu, kişinin kendisini yazı yazmaya mecbur hissetmesi ile ilgilidir. Yazı yazma isteği veya ihtiyacı her ne sebep olursa olsun kişiyi harekete geçiren bir durumdur. Bu husus psikolojik anlamda farklı boyutlarıyla da irdelenebilecek özelliklere sahiptir. Yazma dürtüsü öyle bir hal alır ki kişinin uyumasına bile izin vermez. Gerçekte yazar, yazmaktan uyumaya bile zaman bulamayabilir. Yazmak onun için adeta "bir huzur ortamı, bir sessiz limandır" (Sarı, 2008: 57).

Freud, kişinin dürtü tatminine yönelik arayışları ile nesne arayışı arasında bağ olduğunu belirtir. Sadece cinsel enerji değil, yaşama enerjisini de kapsayan libidoyu, "ego libidosu" ve "nesne libidosu" olarak sınıflandırmıştır (Ergişi, 2013: 1739). Bu bakımdan narsistik ego libidosu, doyuma ulaşmak için nesnede yayılma yolunu tutar. Bu şekilde nesne libidosu haline gelen ego libidosu geri çekilince egoya döner ve tekrar ego libidosu halini alır (Freud, 2006: 130-131).

Freud, psikanalizin "ruhsal rahatsızlıklar için uygulanan bir sağaltım yöntemi" (Bella, 2007: 640) olduğunu ifade eder. Psikanalizde sanatçının nevrotik bir varlık olduğu ve bunun yaratma, yazma, söyleme eylemi ile yakından ilişkisinin bulunduğu belirtilir. Buna göre bilinçaltına itilen duygular, belli uyarıcılar ile gün ışığına çıkar. Yazarı yazmaya iten dürtüler, bir tür karmaşa içinde açığa çıkabilir (Kolcu, 2010: 176). Bu bakımdan sanatçıyı yazmaya iten sebepler arasında bilinçaltının da önemi olduğu anlaşılır.

Sanat, sanatçı ve eser arasındaki ilişki, daha ileri boyutlara vardırılarak "delilik" ile bile yakınlık kurulmuştur. Amerikalı yazar Thomas Wolfe, zihnindeki şeylerin bir kâğıdın üzerine aktarılmasının yatıştırıcı olduğunu söyler. Ona göre yazarı "delilikten alıkoyacak en büyük edimin yazmak" (1944: 835) olduğunu dile getirir. Sanat ile delilik arasındaki ilişki, sanatçının dahi mi deli mi olduğu şeklinde muğlak bir karşıtlık oluşturur. Dahilik ile deliliğin boyutlarını ve ilişkisini tam olarak ifade etmek imkânsızdır. Buna rağmen önemli bağların bulunduğu da dile getirilmektedir. "Son zamanlarda gerçekleştirilen daha sistemli biyografik araştırmalar, yaratıcı bireylerde ruhsal bozukluk görülme sıklığının daha çok olmasının tesadüfi olamayacağı bildirmektedir" (Soygur, 1999: 128). Bununla birlikte her sanatçının ruhsal gerilimler veya bozukluklar taşıdığını söylemek çok iddialı bir söz olur.

Sanat eseri, sanatçının ruh hali ile ilgili ip uçları verebilir. Bu, aynı zamanda "arınma" anlamına gelen "katarsis"i de hatırlatır (Gürsu, 2015: 1030). Freud'un psikolojik araştırmalarında önemli yeri olan serbest çağrışım modeli ile arınma arasındaki ciddi bağ bulunur. Arınma, bilimsel adıyla katarsis, "yanlış yollara saparak orada sıkışıp kalan duygu yüklerinin normal yollara iletilmesi ve bu yollardan boşalımların sağlanması" (Freud, 2013: 81) olarak tanımlanan, kişisel arınma ile ilgili bir kavramdır. Freud, hastalarından akıllarından geçen her şeyi hiçbir sansürsüz bir şekilde doğrudan aktarmalarını ister. Bu direktife uyan hastalarda belli bir zamandan sonra bir rahatlama hali meydana gelebilmektedir (Akar, 2019: 140).

Sanat ile yazmak arasında yakın bir ilişki olduğundan sanat türlerinin ifade edilmesinde yazının rolü inkâr edilemez. Psikologlar, psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde yazı yazmanın da önemli bir rolü olduğunu söylerler. Sıkıntıların, içe atılan veya ifade edilemeyen duygu ve

düşüncelerin dışa aktarımında yazmanın da etkisi vardır. Bu hususta Tolstoy, sanatın ne olduğunu söylerken benzer ifade kullanır. Ona göre sanat, "sıkıntı sürecinde olgunlaşan, düşünceyle yoğunlaşan, emekle hazırlanan ve en iyiyi vermeyi amaçlayan faaliyettir" (Tolstoy, 1992: 59).

Yazmak, insanı diğer canlılardan ayıran önemli farklardan biridir. Kişi; duygu, düşünce ve hayallerini yazı ile anlatarak bireyleşme yolunda mesafe kat edebilir. Yazma, bir bakıma kişinin kendiliğini ortaya koyabilmesi, kimliğini ifade etmeye çalışmasının bir yoludur. Yazmak için bilgi, birikim, eğitim vb. hususların önemli yeri vardır. Ernest Hamîngway, "öncelikle yetenek olmalı, hem de büyük yetenek. Sonra disiplin olmalı" (2015: 9) diyerek yazma konusunda yeteneğin önemine değinir. Stephen King, yazmanın yalnız yapılan bir iş olduğunu, bunun için yazma inancının olması gerektiğini (2007: 27) ifade eder.

Sait Faik Abasıyanık, "Harita'da Bir Nokta" adlı hikâyesinde yazma eylemini psikolojik baskının, zorunluluğun, belki de hayati öneme sahip bir olgunun sonucu olarak algılar:

> *Söz vermiştim kendi kendime: Yazı bile yazmayacaktım. Yazı yazmak da bir hırstan başka ne idi? Burada namuslu insanlar arasında sakin ölümü bekleyecektim. Hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım. Koştum tütüncüye, kalem kâğıt aldım. Oturdum. Adanın tenha yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım. Kalemi yonttum. Yonttuktan sonra tuttum öptüm. Yazmasam deli olacaktım"* (Abasıyanık, 1956: 51).

Abasıyanık'ın *"yazmasam deli olacaktım"* sözünün temelinde "yaz/a/mama" eyleminin kişideki tarifi belki de yapılamayan bir huzursuzluk yer almaktadır. Görünür gerekçesi ne olursa olsun, "yazma eylemi"nin çoğunlukla bilincin müdahalesi dışında derinlerde mayalanan bir içsel deneyimle, bir iç gerekircilikle ilişkili olduğu açıktır. Kuşkusuz, bu dışavurum karmaşık bir süreçtir ve insanın kendi öznelliği kadar dış dünyayla kurduğu özel ilişkileri de içerir (Özmen, 2004).

Yazının doğrudan ilişkili olduğu dil ve edebiyat, kişinin bireyselleşmesinde oldukça önemlidir. Kişinin kimlik oluşturmasında, kendine bir "öz" kazandırmasında edebiyatın da büyük önemi vardır. "Yazmak yaratmaktır, ortaya çıkarmaktır, değiştirmektir, dönüştürmektir, sürmektir… Yazmak var olmak ve var etmektir. Yazmak ya da yaz(a)mamak… 'olmak ya da olmamak' kadar önemli bir varoluş sorunudur… 'Yazmasam deli olacaktım' bize bu temel hakikati gösterir" (Özmen, 2004). Yazmak o kadar farklı bir eylemdir ki kişide adeta bir tutku halini alarak onun hayatını da yönlendirebilir.

Sanat, sanatçı ve yaratıcılık arasındaki bağlamda, bireyin nesneyi algılayış ve ifade edişi ön plana çıkar. Eğer algılarımız vasıtasıyla içselleştirdiğimiz bir anlatı, duyu ve heyecanlarımızla uyum içindeyse o bir sanattır ve hissedilen şeyin adı da estetik hazdır (Gürsu, 2015: 1029). Sanatçı,

dünyasındaki sınırsız hayalleri sanat yoluyla ortaya koyan kimsedir. O, yüzlerce, binlerce insanın söylemekten kaçındığı şeyleri sanat eseriyle dile getirir. Çünkü sanatçı, diğer insanların söyleyemediklerini ortaya koyabilme ayrıcalığına sahiptir. Onun tahayyül dünyası yer yer maraziliğe sebep olabilir (Karabulut, 2013: 81). Bununla beraber sanatçının yaratma eylemini sadece nevrotik yaralanmalarla açıklamak doğru olmaz. Çünkü, her nevrotik yapıya sahip olan kişiler sanatçı sayılamaz.

Susan Sontag, sanatçının örnek bir çilekeş olduğunu ifade ettikten sonra, sanatçı hem acı çekmenin en derin katmanlarına inmiş, hem de acısını yüceltmede (Freudcu anlamda değil sözcüğün düz anlamıyla yüceltmede) profesyonel bir yöntem keşfetmiştir. Sanatçı bir insan olarak çektiği acıyı sanatta elde edeceği kazanç uğruna kullanmayı keşfetmiş kişidir (Sontag, 1991). Bu bakımdan sanatçı ile yapıtı arasında onun psikolojik yaralanmalarının önemi büyüktür. Abasıyanık'ın yukarıdaki sözü, kendisindeki yazma dürtüsü ile beraber, onun psikolojik yapısının da bir yansımasıdır.

Orhan Pamuk'u Nobel Edebiyat Ödülü'ne taşıyan unsurların başında yazardaki bu yazma dürtüsü gelmektedir. Pamuk, ödülü alırken yaptığı "Babamın Bavulu" başlıklı konuşmasında "şimdi yıllar sonra bu huzursuzluğun insanı yazar yapan temel dürtülerden biri olduğunu biliyorum. Yazar olmak için, sabır ve çileden önce içimizde kalabalıktan, cemaatten, günlük sıradan hayattan, herkesin yaşadığı şeylerden kaçıp bir odaya kapanma dürtüsü olmalıdır. Sabır ve umudu yazıyla kendimize derin bir dünya kurmak için isteriz. Ama bir odaya, kitaplarla dolu bir odaya kapanma isteği bizi harekete geçiren ilk şeydir" (Pamuk, 2006: 3). diyerek yazma işinde bilinçaltının ve dürtülerin önemini vurgular. Yazar ayrıca yazma eyleminde yalnız kalmaktan söz ederken Stephen King'in düşüncesini de adeta doğrulamış gibidir. Orhan Pamuk, yazmanın psikolojik yapısını dürtü ile ifade eder: "Babamın bavulunu işte bu dürtülerle açtım ilk. Babamın hayatında bilmediğim bir mutsuzluk, ancak yazıya dökerek dayanabileceği bir sır olabilir miydi? Bavulu açar açmaz seyahat çantası kokusunu hatırladım, bazı defterleri tanıdığımı, babamın üstünde öyle fazla durmadan onları bana yıllarca önce göstermiş olduğunu fark ettim" (Pamuk, 2006: 6).

Yazı ve yazma eylemi sıradan bir iş değildir. Hatta hayatın en önemli ve şaşırtıcı unsurlarından biri bile olabilmektedir. Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* adlı romanı şu cümlelerle biter: "…hiçbir şey hayat kadar şaşırtıcı olamaz. Yazı hariç. Yazı hariç. Evet tabii, tek teselli yazı hariç" (1999: 436). Pamuk, hayatı farklı bir bağlamda, yazı ile ilişkilendirerek şaşırtıcı bir anlatım sergiler ve yazının adeta büyülü bir yapısı olduğunu ima eder.

Türk şiirinin önemli isimlerinden Necip Fazıl Kısakürek'te de bitmek bilmeyen bir yazma gücü vardır. Cezaevlerinde kaldığı yıllarda bile yazmaktan vazgeçmez. *Çile*, adlı şiir kitabının "Şiirlerim ve Şairliğim" başlıklı ön sözünde şiir yazmaya başlamasının hikâyesini anlatır:

> *"Şairliğim on iki yaşımda başladı. Bahanesi tuhaftır: Annem hastahanedeydi.*
>
> *Ziyaretine gitmiştim... Beyaz yatak örtüsünde, siyah kaplı, küçük ve eski bir defter... Bitişikte yatan veremli genç kızın şiirleri varmış defterde... Haberi veren annem, bir ân için gözlerimin içini tarayıp:*
>
> *- Senin dedi: şair olmanı ne kadar isterdim!*
>
> *Annemin dileği bana, içimde besleyip de on iki yaşıma kadar farkında olmadığım bir şey gibi göründü. Varlık hikmetimin ta kendisi... Gözlerim, hastahane odasının penceresinde savrulan kar ve uluyan rüzgâra karşı, içimden kararımı verdim:*
>
> *- Şair olacağım! Ve oldum"* (Kısakürek, 1995: 9).

Necip Fazıl'ın duygu, düşünce ve arayışlarının açığa çıkmasında ve onun bilinçaltındaki yazma dürtüsünün şiir şeklinde kâğıda yansımasında annesinin tesiri büyüktür.

Sonuç

Sanat, sanatçı, yaratıcılık ve yapıt arasında önemli ilişkiler vardır. Sanatçının yapıtlarını vücuda getirmesinde onun bilinçli taraflarının yanında bilinç dışının da ciddi yeri vardır. Bazı psikologlar sanatçıların genel olarak içe dönük ve nevroza yakın olduğunu ifade ettikten sonra sanat yapıtlarının bir "yüceltme" ürünü olduğunu ifade ederler. Buna göre kişinin bilinçaltına ittiği duygular, belli uyarıcılar ile ortaya çıkar. Bir yazarı yazmaya iten unsurlar içerisinde bilinçaltı ve dürtüler de yer alır. Hatta, sanatçı ve eser arasındaki ilişki "dahilik-delilik" arasında bir karşıtlıkla ifade edilmiştir. Bunun anlamı şudur: Sanatçıyı yazmaya iten dürtülerin olduğu yüksek bir ihtimaldir. Bunun arka planında bilinçaltı vardır. Sait Faik Abasıyanık'ın yazmayı adeta asli bir iş, hayati bir uğraş olarak algılaması, 'yazmasaydım deli olacaktım' demesinde; Necip Fazıl Kısakürek'in annesinin yönlendirmesiyle onun içindeki şairlik yeteneğinin açığa çıkmasında ve Orhan Pamuk'un yazarlık hayatına başlamasında bu yazma dürtüsünün de etkisinin olduğunu belirtmek gerekir.

Kaynakça

ABASIYANIK, S. F. (1956). *Son Kuşlar*, İstanbul: Varlık Yayınları.

AKAR, M. (2019). Sanatçıyı Yaratıma Götüren İtki: Psikanalizin Sanatçının Sağaltımına Etkisi ve Thomas Wolfe'un Sanatsal Üretimi, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö6), 139-147.

BELLA, H. (2007). *Psikanalizin İçinden*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.

BOZKURT, N. (1995). *Sanat ve Estetik Kurumları*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

ERGİŞİ, A. (2013). Psikanalitik Bir Çözümleme: Halide Edib Adıvar'ın Handan Romanı, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 6, S. 2, s.1737-1747.

ERİNÇ, S. M. (1998). *Sanat Psikolojisine Giriş*, Ankara: Ayraç Yayınları.

FREUD, S. (1979). *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, Çeviren: Kamuran Şipal, İstanbul: Bozak Yayınları.

FREUD, S. (2006). *Cinsellik Üzerine*, Çeviren: Emre Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları.

FREUD, S. (2013). *Yaşamım ve Psikanaliz*, Çeviren: Kamuran Şipal, İstanbul: Say Yayınları.

GÜRSU, O. (2015), Sanat ve Psikoloji Etkileşimi: Geleneksel Türk- İslam Sanatları Merkezli Bir Okuma Denemesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 38.

HAMÎNGWAY, E. (2015). *Yazmak Üzerine*, Hazırlayan: Deniz Cansever: Çeviriler: Deniz Kurt, İstanbul: Altıkırkbeş Yay.

KARABULUT, M. (2013). *Edip Cansever Şiiri, Psikanalitik Bir İnceleme*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları.

KARABULUT, M. (2019). *Üslûpbilim (Stilistik) ve Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirleri Üzerinde Stilistik Bir İnceleme*, Ankara: Akçağ Yayınları.

KISAKÜREK, N. F. (1995). *Çile*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

KİNG, S. (2007). Yazma Sanatı, Çeviren: Pınar Öcal, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

KOLCU, A. İ. (2010), *Edebiyat Kuramları*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

ÖZMEN, K. (2004). Geçmiş Zamandan Kurgulanmış Yaşama ya da Sözcüklerin Çağrıştırıcı Büyüsü, *Frankofoni*, Sayı:16, Ankara.

PAMUK, O. (1999). *Kara Kitap*, İstanbul: İletişim Yayınları.

PAMUK, O. (2006). *Babamın Bavulu*, Nobel Konuşması, 7 Aralık 2006.

SARI, A. (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

SONTAG, S. (1991). *Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş*, Çeviren: Y. Salman, M.G. Sökmen, İstanbul: Metis Yayıncılık.

SOYGUR, H. (1999). "*Sanat ve Delilik"*, Klinik Psikiyatri, 1999/2.

TOLSTOY, L. N. (1992). *Sanat Nedir?,* Çeviren: Baran Dural, İstanbul: Şule Yayınları.

WOLFE, T. (1944). *Of Time and the River*, New York: The Sun Dial Press.